

 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

 10.22034/marifat.2024.2021888

 20.1001.1.10236015.1403.33.2.5.8

The Characteristics of the Fatimid Family: An Investigation of Its Role in Realizing the Mahdavi Society

Ma'soumeh Amuzadeh / Student of the Islamic Seminary of Jami'ah Al-Zahra, Level 4, Interpretation of Quranic Knowledge and Sciences hadiesoheil1393@gmail.com

Ismail Cheraghi Kutiani / Assistant Professor of Sociology Department, IKI

esmaeel.cheraghi@gmail.com

Received: 2023/09/08 - Accepted: 2024/12/28

Abstract

Shiite believes the future of the world is very bright and optimistic. Considering the Qur'anic verses and the narrations of the Infallible Imams, the global society has only one future, and that is the ideal Mahdavi society. The realization of this ideal city on earth depends on change on the part of the people, according to the Quranic verse "Indeed Allah does not change a people's lot, unless they change what is in their souls." (Ra'd: 11). Their destiny will not change unless they take action themselves. This realistic and realized picture of human history indicates the important role of family in this movement. The Fatimid family is the preliminary step to the Mahdavi society. It is necessary to seek the characteristics of this kind of family and its role in the movement of human society towards the Mahdavi society. Using a library-descriptive method, this research introduces several Quranic and narrational characteristics for the Fatimid family, including faith, numerous children, compassion, and simplicity of life.

Keywords: Index, family, Mahdavi society.

نوع مقاله: ترویجی

بررسی شاخصه‌های خانواده فاطمی و نقش آن در تحقق جامعه مهدوی

hadiesoheil1393@gmail.com
esmaeel.cheraghi@gmail.com

کچھ معصومه عموزادہ / ID / طلبہ سطح ۴ تفسیر معارف و علوم قرآنی جامعہ الزہراء
اسماعیل چراغی کوتیانی / استادیار گروه جامعه‌شناسی مؤسسہ آموزشی و پژوهشی امام خمینی
دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۷ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۸

چکیده

از دیدگاه شیعه، آینده جهان بسیار روشن و خوشبینانه است، این جامعه جهانی مطابق با آیات قرآن و روایات معصومان علیهم‌السلام یک آینده بیشتر ندارد و آن جامعه مطلوب و آرمانی مهدوی است. این مدینه فاضله در زمین، با توجه به آموزه قرآنی «ان الله لا یغیر ما یقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم» (رعد: ۱۱)، مشروط به تغییر از جانب مردم است و تا خودشان اقدام به تغییر نکنند، تغییری در سرنوشتشان به وجود نخواهد آمد. این تصویر واقع‌بینانه و تحقق‌یافته از تاریخ بشر، حکایت از نقش مهم خانواده در این حرکت می‌کند. خانواده فاطمی مقدمه‌ساز جامعه مهدوی است، باید دید شاخصه‌های این خانواده چیست و چه نقشی در حرکت جامعه بشری به سوی جامعه مهدوی دارد؟ در پرتو این تحقیق که به روش کتابخانه‌ای - توصیفی صورت گرفته است، شاخصه‌های قرآنی و روایی متعددی برای خانواده فاطمی معرفی می‌شود، از جمله ایمان، تعدد فرزندان، مواسات و ساده‌زیستی.

کلیدواژه‌ها: شاخص، خانواده، جامعه مهدوی.

مقدمه

یکی از محوری‌ترین مباحث در تحقق جامعه مهدوی، خانواده است. این واحد اجتماعی به‌عنوان یک نهاد مهم در قرآن مورد توجه خاص واقع شده، سوره‌هایی از قبیل نساء، تحریم، طلاق و انسان، به صورت خاص مسائل خانواده را مطرح می‌کنند؛ زیرا این نهاد مقدس نقش مهمی در انتقال ارزش‌های دینی و اخلاقی به فرزندان داشته، و انجام دادن چنین رسالتی به آگاهی این نهاد از شیوه‌های تربیت نسل ولایی بستگی دارد. در خانواده‌ای که بر اساس معیارهای مذهبی و معنوی تشکیل شده باشد، جسم و جان انسان اوج می‌گیرد. در حقیقت قسمت عمده ارزش‌های دینی و اخلاقی در درون آن شکل گرفته، و بعد از نهادینه شدن، به جامعه منتقل می‌گردند، آنگاه موجب تسریع حرکت جامعه جهانی به سوی جامعه مهدوی خواهد شد؛ زیرا حضرت مهدی علیه السلام برای تشکیل حکومت و اجرای برنامه‌های نهضت جهانی، نیاز به یارانی دارند که از نظر اخلاقی به اوج قله کمال راه یافته‌اند؛ چراکه تجربه تاریخی نشان داده هیچ رهبر و مصلح اجتماعی بدون یاران بصیر و وفادار نتوانسته اهداف خویش را محقق سازد. بنابراین از عوامل مهم ظهور امام عصر علیه السلام و تأسیس حکومت جهانی مهدوی، تربیت یاران ویژه است که در کشاکش فتنه‌ها و حوادث با آگاهی و بصیرت لازمی که دارند به یاری امام بشتابند. این مهم در گرو شناخت خانواده فاطمی، به‌عنوان الگویی برای تربیت است. علت استفاده از تعبیر خانواده فاطمی به این جهت است که زن در خانه و خانواده نقش بی‌بدیلی را ایفا می‌کند. جایگاه زن در خانواده، همانی است که در گفتارهای گوناگون ائمه اطهار علیهم السلام آمده: «المرأة سيدة بيتها» (پاینده، ۱۳۸۲، ص ۱۵ ح ۲۱۷۷؛ ابن اثیر ۱۳۶۷ق، ج ۲، ص ۴۱۷). «کانون خانواده، که حوضچه آرامش زندگی پرچالش و پرتلاش هر انسانی است، به وجود زن آرام می‌گیرد و سکینه و اطمینان پیدا می‌کند» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۴/۵/۵). در تحقیق پیش‌رو که بر اساس جمع‌آوری کتابخانه‌ای و روش توصیفی - تحلیلی صورت گرفته، درصدد است شاخصه‌های خانواده فاطمی را بررسی کرده و نقش آنها را در تحقق جامعه مهدوی تبیین نماید.

مسئله خانواده ریشه در فعل الهی دارد، به‌گونه‌ای که خلقت بشر به صورت خانواده بوده است، «یا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى...» (حجرات: ۱۳). از این رو خدای متعال به مسائل مربوط به

خانواده به صورت جزئی در قرآن کریم پرداخته است و آینده زندگی بشر را صریحاً اعلان نموده که حاکمیت از آن متقین خواهد بود. از این رو در راستای مباحث خانواده و مهدویت آثار بسیار زیاد از قدیم تاکنون به قلم تحریر درآمده است. در این بین آثاری خاص در مورد زندگی حضرت زهرا علیها السلام و امیرالمؤمنین علیه السلام نگاشته شده است. در خصوص خانواده فاطمی نیز آثار زیادی یافت شد که عبارتند از:

- کتاب سیره و سخنان فاطمه علیها السلام (کریمی جهرمی، ۱۳۸۰)، به تبیین سبک زندگی حضرت زهرا علیها السلام پرداخته است.

- کتاب نگاهی بر زندگی حضرت فاطمه علیها السلام (محمدی اشتهدادی، ۱۳۸۹)، سیره حضرت زهرا علیها السلام را تبیین نموده است.

- کتاب خانواده و زمینه‌سازی ظهور (ملکی‌راد، ۱۳۹۵)، ویژگی‌های خانواده منتظر را تبیین نموده و انواع تربیت نسل منتظر را بیان می‌نماید.

- مقاله «نگاهی به ویژگی‌های خانواده فاطمی در سوره انسان با رویکرد تربیتی» (کریمی‌نیا و دیگران، ۱۴۰۰)، با تحلیل ویژگی‌های بیان‌شده در سوره انسان برای خانواده فاطمی، نشان می‌دهد این ویژگی‌ها از اثرات تربیتی بالایی برخوردارند، به طوری که اگر در خانواده‌ها نهادینه شود، علاوه بر آنکه موجب اعتلای خانواده می‌شود، بسیاری از معضلات و مشکلات تربیتی را کاهش می‌دهد.

مقاله «سیره فاطمی با محوریت معاصر سازی در ابعاد خانواده» (عباسی، ۱۴۰۱)، سعی کرده به مهم‌ترین اصول مدیریتی حضرت زهرا علیها السلام در خانواده بپردازد که در معاصر سازی زندگی حضرت نقش بسیار مهمی دارد.

مقاله «سیره فاطمی در تربیت فرزندان» (موسوی و یوسفی، ۱۳۹۸)، به بررسی سیره حضرت زهرا علیها السلام در کتب روایی پرداخته است. آنچه از این پژوهش می‌توان دریافت این است که حضرت زهرا علیها السلام در روش تربیتی خود با توجه به نیازهای مادی و معنوی فرزندان، به تربیت در دو بعد مادی و معنوی اهتمام ورزیده‌اند.

در این آثار، اگرچه به ویژگی‌های خانواده فاطمی پرداخته شده است، اما تفاوت این اثر با پژوهش‌های پیشین آن است که این مقاله درصدد تبیین نقش ویژگی‌ها در تحقق جامعه مهدوی است، که آثار پیشین به این موضوع نپرداخته‌اند.

۱. مفهوم‌شناسی

با توجه به اینکه، روشن بودن معانی واژگان اصلی مقاله، در تبیین مباحث آن اثر دارد، ابتدا به طرح بحث مفهوم‌شناسی پرداخته می‌شود.

۱-۱. شاخصه

شاخص در لغت، به معنای تیری است که از بالای نشان درگذرد (ابن فارس، ۱۴۰۴ق، ج ۳، ص ۲۵۴). همچنین به معنی، برآمده، مرتفع، چشمگیر، برجسته و آن چیزی است که مقدار ماهیت چیزی را معین می‌کند (عمید، ۱۳۶۳، ص ۸۲۸). و در تعریف اصطلاحی آن گفته‌اند: «شاخص کمیتی است که نماینده چند متغیر همگن است و وسیله‌ای برای اندازه‌گیری و مقایسه پدیده‌هایی است که ماهیت و خاصیت مشخصی دارند و بر مبنای آن می‌توان تغییرات ایجادشده در متغیرهای معینی را در طول یک دوره بررسی کرد (جان احمدی، ۱۳۸۸، ص ۲۹-۳۰).

۱-۲. خانواده

تعریف خانواده، یکی از دغدغه‌های مهم و اساسی جامعه‌شناسان خانواده است، براین اساس، جامعه‌شناسان به تعریف خانواده پرداخته‌اند. بلاک می‌نویسد: «خانواده گروهی متشکل از افرادی که از طریق پیوند زناشویی، همخونی و یا پذیرش عنوان فرزند با یکدیگر به‌عنوان شوهر، زن، مادر، پدر، برادر و خواهر در ارتباط متقابل و فرهنگ مشترکی پدید آورده و در واحد خاصی زندگی می‌کند» (ساروخانی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۵).
جامعه‌شناسان خانواده می‌گویند: «خانواده گروهی است که دارای روابط جنسی و مشخص که به تولیدمثل و تربیت فرزندان منجر گردد» (ساروخانی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۵).

برخی دیگر، خانواده را پرابهام‌ترین مفهوم جامعه‌شناسی می‌دانند (همان). علی‌رغم تعاریف گوناگون، می‌توان نظریه بروس کوئن را به‌عنوان تعریفی جامع از خانواده ارائه داد: «خانواده ترکیبی از افرادی است که از راه خون، زناشویی، و یا فرزندپذیری، با یکدیگر ارتباط می‌یابند و طی یک دوره زمانی نامشخص، با هم زندگی می‌کنند» (کوئن، ۱۳۷۵، ص ۱۳۷).

بنابراین، مسئله خانواده مسئله بسیار مهمی است؛ به‌گونه‌ای که رهبر معظم انقلاب پیشرفت جامعه اسلامی را، بدون بهره‌مندی کشور از نهاد خانواده سالم، سرزنده و بانشاط، اصلاً امکان‌پذیر

نمی‌دانند (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴). ایشان خانواده را پایه و سلول اصلی در جامعه معرفی نموده، می‌فرمایند: «سلامت خانواده، به این معناست که اگر خانواده سالم شد؛ یعنی بدن سالم است. همه ارزش‌های معنوی را می‌توان از درون کانون گرم خانواده بیرون کشید و معنویات را در سطح جامعه گستراند» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۴/۳/۲۵). بی‌جهت نیست که در پروتکل‌ها و دستورالعمل‌های صهیونیست، فروپاشی خانواده‌های غیریهود، به‌طور ویژه در دستور کار قرار گرفته است؛ به‌گونه‌ای که در پروتکل دهم آمده است: «اهمیت خانواده و نقش تربیتی آن را از بین می‌بریم و اجازه اظهار وجود به کسی نمی‌دهیم؛ زیرا توده مردم صرفاً باید به وسیله ما اداره شوند» (عالی، ۱۳۹۹، ص ۷۱).

امیرالمؤمنین علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام نمونه بسیار ناب از فرهنگ خانواده در طول تاریخ هستند، چنین خانه‌هایی برای آسمانیان می‌درخشند و برای آنها معروف و شناخته‌شده‌اند، خانه‌هایی که خدای متعال آنها را رفعت بخشیده و عبادت و ذکر در آن بالا می‌رود (نور: ۳۶). وقتی ابن‌عباس از پیامبر سؤال کرد خانه علی و فاطمه هم جزو خانه‌هایی است که خداوند به آنها اجازه رفعت و ذکر داده؟ حضرت فرمودند: «من افاضلها»؛ از برترین آنهاست (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۳۶، ص ۱۱۸، ح ۶۴). همچنین از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمودند: «خانه علی و فاطمه از منازل متعلق به پیامبر خدا بود و سقف خانه آنها عرش پروردگار جهانیان است» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۲۵، ص ۹۷، ح ۷۰). از این رو سزاوار است شاخصه‌های این خانواده ولایی مورد بررسی قرار گیرد تا الگوی مسیر به سوی جامعه مهدوی گردد.

۲. شاخصه‌های خانواده فاطمی در قرآن و روایات

با بررسی آیات و روایات مرتبط با مسئله «خانواده فاطمی»، به وضوح خواهیم یافت که این نهاد مقدس، از ویژگی‌ها و شاخصه‌های متنوعی برخوردار است و در این زمینه، دسته‌بندی‌های مختلفی امکان‌پذیر است؛ از جمله:

۱) شاخصه‌های «ظاهری» (همانند، محدوده سنی، قدرت بدنی و...) و «اخلاقی» (ایمان و خداباوری، طهارت، معادباوری و...);

۲) شاخصه‌های «فردی» (ساده‌زیستی، و...) و «اجتماعی» (تأثیر اجتماعی، تعدد فرزندان و...) و... .

در قالب این تحقیق، از میان مجموعه «شاخصه‌های خانواده

فاطمی» منطبق با آیات و روایات، برای پرهیز از اطاله کلام به بررسی مصادیق پیش‌روی اکتفا می‌نماییم:

۲-۱. ایمان و خداپاوری

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های «خانواده فاطمی»، دینداری و ایمان به خدا است. چنان‌که نبی مکرم اسلام در مورد صدیقه طاهره این چنین فرمودند: «همانا خدای متعال قلب و جوارح دخترم فاطمه را از ایمان و یقین انباشته است»؛ «إِنَّ أَيْتِي فَاطِمَةَ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهَا وَ جَوَارِحَهَا إِيمَانًا وَ يَقِينًا» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۳، ص ۲۲۶؛ قندوزی، ۱۴۲۲ق، ص ۲۱۶؛ آشتیانی، بی‌تا، ج ۳، ص ۳۸۵). از این حدیث مشخص می‌شود، ایمان حضرت زهرا^{علیها السلام} صرفاً ایمان قلبی در حد یک باور و اعتقاد درونی نیست، به گونه‌ای که اعمال او تحت تأثیر شرایط، عادت قرار گیرد؛ و نه صرفاً جنبه فعلی و عملی دارد، بلکه به فرمایش رسول خدا^{صلی الله علیه و آله} «خداوند قلب و عمل او را مملو از ایمان کرده است».

با توجه به اینکه ایمان اوج و حضيض دارد و تحت تأثیر عوامل و شرایط ممکن است تغییر کند، اما حضرت فاطمه^{علیها السلام} در تمام مدت زندگانی‌اش برخوردار از اوج ایمان است و به مقامی رسیده که بالاتر از آن متصور نیست.

تمام وجود بانوی دو عالم، چنان در ذات ربوبی ذوب گردیده بود که چیزی جز لقای الهی نظر او را به خود جلب نمی‌کرد. از این رو در جواب پیامبر که از کمبودهایش می‌پرسد، جوابی می‌دهد که دانستنش برای ما ارزشمند است، می‌فرماید: «لذتی که از بودن در محضر حضرت حق نصیب من می‌گردد، چنان مرا در خود غرقه می‌نماید که از هر خواهش و حاجتی غافل و بی‌نیاز می‌گردم، و شوق وصال او همه نیازها را و کاستی‌ها را از یادم می‌برد و مرا جز به تماشای وجه مقام ربوبی به چیز دیگری فرصت نمی‌دهد» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۳، ص ۵۳). همچنان که رهبر فرزانه انقلاب اسلامی درباره حضرت زهرا^{علیها السلام} فرمودند: «(اینکه پیامبر) خم می‌شود و دست دخترش را می‌بوسد؟ نه، این یک چیز دیگر و یک معنای دیگری است؛ این حاکی است که این دختر جوان،... اصلاً در اوج ملکوت انسانی قرار داشته و یک شخص فوق‌العاده بوده است» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۷۰/۱۰/۴).

از سوی پدر این خانواده هم، چنانچه شیعه و سنی متفق‌القولند، اول مسلمان هست. از پیامبر اکرم^{صلی الله علیه و آله} چنین نقل شده است: «علی را

دشنام ندهید؛ زیرا او مجذوب و شیفته ذات خدای بلندمرتبه است: «لَا تَسُبُّوا عَلِيًّا فَإِنَّهُ مَمْسُوسٌ فِي ذَاتِ اللَّهِ تَعَالَى» (منتجب‌الدین رازی، ۱۴۰۸ق، ص ۵۴، ح ۲۶). بنا بر قول فیض کاشانی «ممسوس فی ذات الله» به معنای کسی است که از خود بریده و به خدا وصل شده و قدرتی جز قدرت خدا نمی‌بیند (فیض کاشانی، ۱۴۰۶ق، ج ۳، ص ۵۱۵). عشق و ایمان به خدا در خانواده فاطمی چنان ریشه‌دار و عمیق بود که هیچ مانع و سختی نمی‌توانست آنان را از یاد خدا غافل کند. داستان مباحله که در قرآن کریم به آن اشاره شده است (آل عمران: ۶۱)، حکایت از ایمان خالص و محکم خانواده فاطمی می‌نماید. بیضاوی از مفسران اهل سنت، آیه مباحله را دلیلی بر حقانیت نبوت پیامبر و فضیلت همراهان او ذکر کرده است (بیضاوی، ۱۴۱۸ق، ج ۲، ص ۲۱). زمخشری، نیز این آیه را قوی‌ترین دلیل بر فضیلت اصحاب کساء دانسته است (زمخشری، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص ۳۷۰).

در کلام امیرالمؤمنین علی^{علیه السلام} میوه ایمان، کامیابی در پیشگاه خداوند است: «ثَمَرَةُ الْإِيمَانِ الْفَوْزُ عِنْدَ اللَّهِ» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۲۲۶). کلام نورانی حضرت از نقش مؤثر باور قلبی، در ساخت رفتارها، گرایش‌ها و سعادت آدمی حکایت می‌کند. روح ایمان مانند هوای تازه، تاروپود اعضای خانواده فاطمی را دربر گرفته، به گونه‌ای که هر کدام از آنان مصداق کامل ایمان هستند.

۲-۲. تعدد فرزندان

بنا بر آنچه در تاریخ نقل شده، زندگی مشترک امیرالمؤمنین^{علیه السلام} و حضرت فاطمه^{علیها السلام}، از سال دوم هجری آغاز شد، و تا سال ۱۱ هجری (سال شهادت حضرت فاطمه^{علیها السلام}) ادامه داشت. بنابراین، مدت زندگی مشترک این دو نور الهی حدوداً نه سال می‌باشد (عمادزاده، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۲۵۶). چنان‌که، هر آشنا به تاریخ می‌داند، دختر نبی مکرم اسلام، از علی^{علیه السلام} دارای دو پسر به نام‌های حسن و حسین^{علیهما السلام} و دو دختر به نام‌های زینب و ام کلثوم^{علیهما السلام} دارد. به گونه‌ای که هیچ‌یک از نویسندگان سیره و مؤلفان تاریخ در وجود این چهار فرزند تردیدی ندارد. اما تذکره‌نویسان شیعه و گروهی از علمای سنت، پسر دیگری، به نام محسن را هم، برای دختر پیامبر اکرم^{صلی الله علیه و آله} نوشته‌اند.

اگرچه، زبیری صاحب کتاب *نسب قریش*، از محسن نامی نبرده است. اما بلاذری می‌نویسد: «فاطمه برای علی^{علیه السلام}، حسن و محسن را به دنیا آورد؛ ولی محسن در کوچکی درگذشت» (بلاذری، ۱۳۹۷ق،

یک نوزاد از امت خودم را از آنچه آفتاب بر آن می‌تابد بیشتر دوست دارم» (ابن‌جمهور، ۱۴۰۳ق، ج ۳، ص ۲۸۶). همچنین فرمود: «شخص بالیمان، نباید از تشکیل خانواده امتناع ورزد؛ زیرا با این اقدام امید می‌رود، خداوند فرزندان روزی او گرداند که زمین را با لا اله الا الله گران‌بها سازند» (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۳۸۲، ح ۴۳۴۰).

۲-۳. مواسات خانواده فاطمی

به‌باور مفسران شیعه و سنی، شأن نزول آیات سوره مبارکه «انسان»، انفاق همراه با ایثار حضرت زهرا^{علیها السلام} و همسر و فرزندان گرامی ایشان است. در ماجرای این سوره، خانواده حضرت فاطمه زهرا^{علیها السلام} حتی فضه خادمه، به‌واسطه نذری که برای سلامتی حسین داشتند، روزه‌دار بودند. موقع افطار، با درخواست فقیر، حضرت زهرا^{علیها السلام} و سایر اهل‌خانه، نان افطاری خود را به فقیر دادند. مرتبه دوم همه اهل‌خانه، نان خود را به یتیم دادند. بار سوم، اسیری در خانه را زد و افطار خود را به او دادند. بعد از این ایثار، سوره مبارکه «اهل‌اتی» نازل و اطعام خالصانه آنان را این‌چنین توصیف کرد: «وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا...» (انسان: ۸). چنین رفتاری اجرای تام قانون مواسات در سیره حضرت زهرا^{علیها السلام} امیرالمؤمنین و فرزندان گرامی‌شان است.

اگرچه اسلام، مالکیت شخصی افراد را به رسمیت می‌شناسد، اما بر اساس قانون مواسات، هیچ کس حق ندارد خودخواه و خودمحور باشد. همه وظیفه دارند علاوه بر تأمین مخارج خانواده خود، در حد توان از هم‌نوعان خود دستگیری کنند. چنانچه قرآن کریم با صراحت می‌فرماید: «وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ» (نور: ۳۳)؛ از آن مال که خدا به شما ارزانی داشته، به دیگران بدهید.

مؤید آیه شریفه روایاتی است که شیعه و مؤمن واقعی را، اهل مواسات می‌داند، به‌گونه‌ای که آنچه برای خود می‌خواهد برای دیگران هم همان را می‌خواهد (طوسی، ۱۴۱۴ق، ص ۴۷۸).

مطالعه تاریخ، پایبندی حضرت زهرا^{علیها السلام} به قانون مواسات را در تمام مدت عمر شریفشان اثبات می‌کند. آن بانوی مخدره، حتی درآمد فدک را برای مصارف شخصی استفاده نمی‌کردند و درآمد سرشار فدک را به صورت کامل، بین فقرا تقسیم می‌کردند (کلینی، ۱۴۲۱ق، ج ۷، ص ۴۸-۴۹؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۲۲، ص ۲۹۵-۳۰۰).

مواسات آن بانوی مکرمه فقط در ایثار مال نبود، روایت شده، هر

ص ۴۰۲). علاوه بر او، اندلسی، مؤلف کتاب *جمهره انساب العرب* نیز می‌گوید: محسن در کودکی از دنیا رفت (ابن‌حزم اندلسی، ۱۹۸۳، ص ۱۶).

همچنین شیخ مفید از علمای شیعه، فرزندان حضرت علی^{علیه السلام} را از حضرت فاطمه^{علیها السلام} چنین می‌شمارد: حسن و حسین و زینب کبری و زینب صغری که کنیه او ام‌کلثوم است (مفید، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۳۵۵)؛ و در پایان می‌افزاید: «برخی از شیعیان گفته‌اند: فاطمه پس از پیامبر پسری را سقط کرد، که او را محسن نامیده بود» (اربلی، ۱۳۸۱ق، ج ۱، ص ۴۴۰-۴۴۱).

طبری نیز نوشته است «گویند فاطمه را از علی پسری دیگر به نام محسن بود که در خردی درگذشت». در روایات شیعی و نیز بعضی کتب اهل‌سنت آمده است که این فرزند بر اثر آسیبی که پس از رحلت پیغمبر^{صلی الله علیه و آله} بر حضرت زهرا^{علیها السلام} وارد شد سقط گردید (شهرستانی، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص ۷۷). دختر نبی مکرم اسلام، در مدت کوتاه زندگانی معصومان‌اش دارای پنج فرزند شده است، حضرت محسن شهید راه ولایت است، امام حسن و امام حسین^{علیهم السلام} هم یار ولایت و هم ولی زمان خود بودند. حضرت زینب و ام‌کلثوم نیز، همراه ولی زمانشان (امام حسین^{علیه السلام}) همه چیز خود را فدا کردند. رهبر معظم انقلاب در این زمینه می‌فرماید: حضرت زهرا^{علیها السلام}... مادر چهار خورشید درخشان است که دو نفرشان امام معصومانند و از طرفی سرسلسله نسل مبارک پیغمبر اعظم است که امروز بحمدالله بعد از ۱۴۰۰ سال، میلیون‌ها انسان در سراسر جهان به این نسبت مفتخرند؛ سرسلسله این نسبت فاطمه زهرا^{علیها السلام} است» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۹۹/۱۱/۱۵).

البته باید خاطر نشان کرد که این پنج فرزند از حضرت زهرا^{علیها السلام} بوده، اما با توجه به اینکه بعد از شهادت صدیقه طاهره، امیرالمؤمنین^{علیه السلام} همسران دیگری اختیار کرده‌اند و از آنان نیز صاحب فرزند شده‌اند، شیخ مفید شمار فرزندان حضرت علی^{علیه السلام} را ۲۸ تن دانسته، شانزده دختر و دوازده پسر (مفید، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۱۵۴-۳۵۵). اما مسعودی در *مروج الذهب*، تعداد فرزندان آن حضرت را ۲۵ تن نوشته است (مسعودی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۶۷). فرزندآوری در ذریه حضرت زهرا^{علیها السلام} نسل به نسل حفظ شده، چنانچه در واقعه کربلا حضور فرزندان امیرالمؤمنین، امام حسن و امام حسین^{علیهم السلام} در یاری دین خدا، کنار ولی زمانشان کاملاً مشهود است.

بنابراین یکی از شاخصه‌های «خانواده فاطمی» تعدد فرزندان است؛ زیرا بچه‌های دوست‌داشتنی پیامبر اکرم^{صلی الله علیه و آله} هستند. فرمود: «من

برسد و آن را تقسیم نکند (محمدی ری شهری، بی تا، ج ۲، ص ۱۱۵). اخلاق کریمانه حضرات معصومین فقط شامل انسان‌ها نمی‌شد، بلکه در نگاه آنان مجموعه هستی به‌عنوان مخلوقی از مخلوقات خدای متعال باید اکرام شوند؛ بدین جهت حتی حیوانات را هم از سفره خود نمی‌راندند (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۳، ص ۳۵۲).

۲-۴. ساده‌زیستی خانواده فاطمی

فرهنگ غنی اسلام و سیره پیامبر اکرم ﷺ و اهل بیت ﷺ، مردم را به ساده‌زیستی و پرهیز از تکلف، که یکی از اصول مهم در معیشت و زندگی انسان‌هاست دعوت می‌کند. در این زمینه، ده‌ها آیه و روایت وارد گردیده است. در قرآن کریم به رسول ختمی مرتبت دستور می‌دهد، هرگز چشم خود را به نعمت‌های مادی که به گروه‌هایی از آنها (کفار و مخالفان) داده‌ایم میفکن، «وَلَا تَمُنَّ عَيْنُكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ»، این نعمت‌های ناپایدار که شکوفه‌های زندگی دنیاست، «زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا»، شکوفه‌هایی است که زود می‌شکند و پژمرده می‌شود، در عین حال، «اینها همه برای آن است که ما آنان را با آن بیازماییم»: «لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَ رِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَ أَبْقَىٰ» (طه: ۱۳۱).

طبق اسناد تاریخی یکی از اصول حاکم بر زندگی یگانه دخت نبی اکرم ﷺ اصل سادگی، زهد و بی‌رغبتی به دنیا است. ذکر مقاطعی از زندگی حضرت برای درک عمق این اصل، کفایت می‌کند. شروع زندگی فاطمه زهرا ﷺ و امیر مؤمنان ﷺ بدون تکلف است، چنانچه امیرالمؤمنین ﷺ به دستور پیامبر ﷺ زره خود را فروخت و پیامبر پول آن را به سه بخش تقسیم کرده، بخشی را برای خریدن وسایل زندگی، که غالب اثاثیه از حصیر و سفال بود. از این رو پیامبر ﷺ فرمود: «اللَّهُمَّ بَارِكْ لِقَوْمٍ جَلَّ أُنْتَهُمُ الْخَزْفَ»؛ خداوند زندگی را بر گروهی که بیشتر ظروف آنها را سفال تشکیل می‌دهد مبارک گردان. بخشی از آن پول را برای تهیه عطریات عروسی، و بخش سوم را برای پذیرایی میهمانان قرار داد (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۳، ص ۹۴).

دختر و داماد پیامبر اسلام، زندگی خود را در منزلی که متعلق به حارثه بن نعمان بود، به‌عنوان مستاجر آغاز کردند (ابن سعد، ۱۴۱۰ق، ج ۸، ص ۱۴). یگانه دختر رسول خدا ﷺ آن‌چنان ساده می‌زیست، که سلمان با دیدن چادر وصله‌دارش متعجب شده، گریه‌کنان می‌گوید: «غم و اندوه بر ما باد، این دختر محمد است که چادری ساده با دوازده وصله به سر دارد». در این حال، حضرت زهرا ﷺ به او می‌فرماید: «يَا سَلْمَانَ! إِنَّ اللَّهَ

وقت حضرت فاطمه دست به دعا برمی‌داشت، ابتدا برای مؤمنان و مؤمنات دعا می‌کرد، امام حسن مجتبیٰ ﷺ می‌فرماید: «در شب‌جمعه‌ای دیدم که مادرم در محراب عبادت ایستاده، پیوسته برای دیگران دعا می‌فرمایند، پرسیدم: چرا برای خود دعا نفرمودید؟ فرمودند: «يَا بَنِي الْجَزَاءِ ثُمَّ الدَّارُ» (صدوق، ۱۳۸۵ق، ج ۱، ص ۱۸۲). از این رو امام زمان ﷺ روش دختر رسول خدا، را الگوی شایسته برای خود دانسته، نسبت به شیعیان می‌فرماید: «ما پیوسته از مراعات حال شما کوتاهی نمی‌کنیم و شما را هرگز از یاد نمی‌بریم...» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۳، ص ۱۸۰؛ راوندی، ۱۴۰۹ق، ج ۲، ص ۹۰۳).

مواسات، سیره دائمی اعضای خانواده فاطمی بود. بدین جهت، قرآن کریم در آیه دیگری که در شأن امیرالمؤمنین ﷺ نازل شده، می‌فرماید: با اینکه نیاز داشتند دیگران را بر خود ترجیح دادند: «وَيُؤْتُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ» (حشر: ۹). در روایاتی که از طرق اهل بیت ﷺ وارد شده، امیرالمؤمنین ﷺ، میهمان را به خانه دعوت کرد، غذای خود را درحالی که گرسنه بودند به او دادند (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۹، ص ۴۶۰؛ مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۷۱، ج ۲۳، ص ۵۱۹). رسیدگی به نیازمندان آنچنان برای مولی الموحدین علی بن ابی‌طالب حائز اهمیت بود که در وصیت خود فرمود: «خدا راه، خدا راه، در مورد یتیمان، نکند آنها گاهی سیر و گاهی گرسنه بمانند. نکند آنها در حضور شما در اثر رسیدگی نکردن از بین بروند» (نهج البلاغه، ۱۳۹۲، نامه ۴۷).

کمک و مواسات به نیازمندان در سبک زندگی همه خاندان رسول خدا ﷺ دیده می‌شود، اما بخشش‌های بی‌سابقه امام مجتبیٰ ﷺ که دوست و دشمن نقل کرده‌اند، منجر به مشهور شدن امام حسن ﷺ، به کریم اهل بیت در نزد مردم شده است. ابن جوزی و سیوطی از علمای اهل تسنن می‌گویند: «امام حسن ﷺ در طول عمر خود دو مرتبه، تمامی دارایی‌ها و اموال خویش را در راه خدا انفاق کرد و سه بار ثروت خود را به دو نیم تقسیم کرده و نیمی را در راه خدا ایثار کرد. سبک کمک‌رسانی آن حضرت به‌گونه‌ای بود که آنان را از مراجعه به دیگری بی‌نیاز می‌کرد» (ابن جوزی، ۱۴۱۸ق، ص ۱۹۶؛ سیوطی، ۱۴۱۷ق، ص ۱۹۰).

در سیره امام حسین ﷺ هم آمده، میهمان را اکرام می‌کرد، با خویشاوند می‌پیوست، به فقیر و نیازمند کمک می‌کرد، برهنه را می‌پوشاند، گرسنه را سیر و اعطای به بدهکار داشت، دستگیری از ناتوانان و دلسوزی بر یتیمان روشش بود و کمتر می‌شد که مالی به او

ذَخَرَ لَنَا الثَّيَّابَ وَ الْكَرَّاسِيَّ لِيَوْمٍ آخِرٍ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۸، ص ۳۰۳)؛ ای سلمان! خداوند متعال لباس‌های زینتی و تخت‌های طلایی را برای روز قیامت ما ذخیره کرده است.

آنگاه صدیقه طاهره به پدر بزرگوارشان می‌فرماید: «ای رسول خدا! سلمان از لباس ساده من تعجب می‌کند! قسم به خدایی که تو را به پیامبری برانگیخته است، مدت پنج سال است که زیرانداز شبانه من و علی علیهما السلام پوست گوسفندی است که روزها علوفه شترمان را بر روی آن می‌ریزیم، و بالش ما نیز قطعه پوستی است که درون آن از لیف درخت خرماست» (ابن طاووس، ۱۴۱۵ق، ص ۲۷۵؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۳، ص ۸۷، ح ۹؛ دشتی، ۱۳۷۲، ص ۱۶۲).

رهبر معظم انقلاب در مورد ساده‌زیستی حضرت زهرا علیها السلام می‌فرماید: «من گمان می‌کنم اینکه در جهیزیه حضرت زهرا علیها السلام این قدر سادگی رعایت شد... این حد را حفظ کردند. این یک جنبه نمادین داشت. برای اینکه بین مردم مینا و پایه‌ای باشد برای عمل به آن، تا دچار این مشکلاتی که بر اثر زیاده‌روی‌ها پیش می‌آید، نشوند» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۷۷/۴/۱۸).

همچنین حضرت علی علیه السلام الگوی زهد و قناعت و ساده‌زیستی است، هنگامی که باخبر می‌شود کارگزارش در جشن مجلانه شرکت کرده، در ضمن نامه‌ای او را توبیخ و زندگی ساده خود را برای او توصیف می‌کند (نهج البلاغه، ۱۳۹۲، نامه ۴۵). این ساده‌زیستی در زندگی ذریه بانوی دو عالم جاری و ساری است.

امروز جامعه اسلامی، نیازمند تبیین سیره و سبک زندگی حضرت صدیقه طاهره است. ازدواج ساده، ساده‌زیستی، از جمله سرفصل‌های سبک زندگی و سیره حضرت فاطمه علیها السلام هستند؛ زیرا خانواده فاطمی الگوی بی‌بدیل برای زندگی انسان‌ها هستند که خدای متعال آنان را برگزیده است.

۳. نقش‌آفرینی شاخصه‌های «خانواده فاطمی» در تحقق جامعه مهدوی

از قوانین حاکم بر این عالم، اجرای امور از طریق اسباب آن است. «آی الله! أَنْ يُجْرَى الْأَشْيَاءُ إِلَّا بِأَسْبَابٍ» (کلینی، ۱۴۲۱ق، ج ۱، ص ۱۸۳، ح ۷)؛ هر اتفاقی که در این عالم بخواهد بیفتد، باید شرایط و زمینه‌هایش محقق شود، وگرنه رخ نمی‌دهد. انقلاب جهانی حضرت مهدی علیه السلام نیز از قوانین حاکم بر عالم مستثنا نیست؛ قطعاً شرایطی دارد، همان‌گونه که

امام باقر علیه السلام فرمودند: «قسم به خدایی که جانم در دست او است اگر قرار بود کارها خودبه‌خود درست شود، برای رسول‌الله صلی الله علیه و آله درست می‌شد» (نعمانی، ۱۳۹۷ق، ص ۲۸۵). از این رو برای حرکت سریع‌تر جامعه جهانی به سمت جامعه مهدوی، باید ملبس به ویژگی‌های خانواده فاطمی، که خانه ولایت و مهد پرورش ولایت‌اند شد.

در این قسمت به نقش شاخصه‌های خانواده فاطمی در تحقق جامعه مهدوی پرداخته خواهد شد.

۳-۱. نقش ایمان در تحقق جامعه مهدوی

آنچه مستفاد از روایات است، در دوران غیبت، بسیاری از انسان‌ها دچار لغزش و ریزش می‌شوند، جز انسان‌های معتقد و مخلص، کسی در دین ثابت‌قدم نمی‌ماند (صدوق، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۳۳۳، ح ۱۴)؛ چراکه در آخر زمان ابلیس با تمام قوا و لشکرانش به مؤمنان حمله‌ور می‌گردد (عالی، ۱۳۹۹، ص ۲۸). از آنجاکه، تحقق آرمان حاکمیت توحید و عدالت توسط حضرت، به یارانی مؤمن و لایق، وابسته است؛ تا بتوانند آرمان الهی رهبر و مقتدایشان را در گستره جهان جامه عمل ببوشانند، ازین رو هر کسی نمی‌تواند ادعای این یابوری را داشته باشد. همان‌گونه که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: مهدی که از فرزندان من است، جز کسی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده است، بر اعتقاد به امامتش استوار نمی‌ماند: «المهدی من ولدی... لَا يَثْبُتُ فِيهَا عَلَى الْقَوْلِ بِإِمَامَتِهِ إِلَّا مَنْ ائْتَمَّنَ اللَّهُ قَلْبُهُ لِلْإِيمَانِ» (قندوزی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۷۷؛ یزدی حائری، ۱۳۹۷، ص ۱۲۷؛ صدوق، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۲۵۳).

این ایمان و یقین استوار که مقاوم‌تر از کوه سربه‌فلک کشیده است، در لسان رسول ختمی مرتبت ستوده شده است؛ زیرا آنان توانسته‌اند در مقطع حساس هجوم ابلیس و لشکرش، عقاید خود را از مبدأ تا معاد حفظ کنند و با یقین در کنار ولی‌الله الاعظم به یاری دین خدا و جهانی کردن حکومت ایشان بپردازند.

البته آیات و مضامین روایات، دلالت بر ایمانی خاص می‌کنند، چنان‌که امام صادق علیه السلام فرمودند: «ایمانتان را آخرالزمان محکم کنید که سخت آزموده می‌شوید و سپس فرمود: «صاحب الامر غیبتی دارد و بنده خدا، برای حفظ دینش، باید تقوای الهی را پیشه کند و دودستی به دین خود بچسبد» (حر عاملی، ۱۳۸۵ق، ج ۳، ص ۴۴۲، ح ۱۴).

یاران قائم از شناخت عمیق نسبت به خدای متعال و امام خود،

مسئله نسل برای امیرالمؤمنین آن قدر مهم بوده، به گونه‌ای که در تاریخ نقل شده، حضرت یکی از مواضعی که علم از آینده را استفاده می‌کردند زمانی بوده که می‌خواستند دشمنی را از پای دریاورند. حضرت در نسل افراد نگاه می‌کردند. اگر یک مؤمن قرار بود در نسل دشمنی به دنیا بیاید، او را نمی‌کشت. ملاحظه نسل را می‌کرد.

«انَ امیرالمؤمنینَ قد علمَ انَ فی اصحابِ المنافقینَ قومًا منَ المؤمنینَ فعندَ ذلکَ لم یقتلهم» (کوفی، ۱۴۱۰ق، ص ۲۲).

امام صادق علیه السلام نیز می‌فرماید: «هنگامی که جوانان، شبانگاه بر پشت‌بام‌ها در خواب‌اند، به‌ناگاه، بدون وعده قبلی در یک شب، گرد صاحب خود جمع می‌شوند و صبح‌هنگام در مکه خواهند بود» (نعمانی، ۱۳۹۷ق، ص ۳۱۶، ح ۱۱).

از این رو جوانان نقش کلیدی در یاری امام عصر علیه السلام و تحقق جامعه مهدوی بر عهده دارند. آرمان‌گرایی، معترض بودن به وضع موجود، حرکت جهادی داشتن و حق‌پذیری از ویژگی‌های جوانان است. با توجه به اینکه حکومت امام زمان علیه السلام دارای ویژگی‌هایی است که با روحیه جوانان سازگار است، وجود این قشر در تحقق ظهور الزامی است. حضرت در عالم تحول ایجاد می‌کنند، از این رو روحیه تحول‌خواهی جوانان در این امر می‌تواند بسیار کمک کند. البته باید این تحول‌خواهی در مسیر درست هدایت شود، وگرنه ممکن است نتیجه معکوس داشته باشد.

بدین جهت ازدیاد نسل شیعی حائز اهمیت است و به‌عنوان یک وظیفه اجتماعی در تحقق جامعه مهدوی نقش‌آفرین است، اما متأسفانه امروزه با نقشه‌های دشمنان و تغییر سبک زندگی، نسل شیعی دچار آسیب شده است.

۳-۳. نقش مواسات در تحقق جامعه مهدوی

مواسات به‌عنوان یکی از تعابیر ارزشی در دین، مورد توجه ائمه اطهار علیهم السلام بوده است، چنان‌که در فرمایش امیرالمؤمنین علیه السلام به‌عنوان برترین کارها معرفی شده است: «المُؤاساةُ أَفْضَلُ الأَعْمَالِ» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۱۲؛ لیثی واسطی، ۱۳۷۶ق، ج ۴۷، ص ۱۱۹۶). و در کلام گهربار امام صادق علیه السلام علامت و نشانه ایمان حقیقی دانسته شده است: «مَنْ وَاسَى الفَقیرَ مِنْ مالِهِ، وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ، فَذَلیکَ المؤمنُ حَقًّا» (کلینی، ۱۴۲۱ق، ج ۲، ص ۱۴۷؛ صدوق، ۱۳۷۷، ج ۴۷، ص ۴۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۵، ص ۲۵، ح ۵).

برخوردارند و با آگاهی کامل در میدان حق، حضور یافته‌اند. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «آنان مردانی هستند که دل‌هایشان مانند پاره‌های آهن است و هیچ تردیدی نسبت به ذات مقدس خداوند ندارند». «رِجَالٌ کَانَ قُلُوبُهُمْ زُبُرُ الحَدیدِ لَا یَشُوبُهَا شَکٌ فی ذاتِ اللَّهِ»؛ مردانی که در میان امت، اطاعت‌پذیرترین و مطیع‌ترین نسبت به مولای خود هستند. «هُمْ أطوعُ لَهُ مِنْ الأُمَّةِ لِسَیدِهَا» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۲، ص ۳۰۷).

گویا مسئله اصلی در آستانه ظهور، درگیری ایمان و نفاق است، که در نهایت بشارت به خذلان نفاق می‌دهد. در فرازی از دعای افتتاح می‌خوانیم: «اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْعُبُ إِلَیْکَ فی ذِوَلَةِ کَرِیمَةٍ تُعِزُّ بِهَا الإِسْلامَ وَ أهْلَهُ وَ تَنْزِلُ بِهَا النِّفاقَ وَ أهْلَهُ» (طوسی، ۱۴۱۱ق، ج ۲، ص ۵۸۱)؛ خدایا! ما آن دولت کریمه‌ای را آرزو داریم (تقاضا و تمنا داریم) که به‌واسطه آن دولت، که همان دولت حضرت حجت است، اسلام و اهلس عزیز می‌شوند و نفاق و اهلس، ذلیل می‌شوند. عبارت عجیب این است که صحبت از کفر نیست، بحث نفاق است.

بنابراین، قلوب مهدی‌یوران مملو از ایمان به خدا و ولی اوست. ایمان لقلقله زبان آنان نیست، آن‌چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید: «قَالَتِ الأَعْرَابُ أَمَّا قُلٌّ لِمَ تُوْمِنُوا وَ لَکِن قُولُوا اسْلَمْنَا وَ لَمَّا یَدْخُلِ الإیمانُ فی قُلُوبِکُمْ» (حجرات: ۱۴). درواقع، ایمان وارد قلوب یاران حضرت شده است. بدین‌جهت، هرچه مؤمنان در محکم کردن ایمان خود بکوشند، دیری نمی‌پاید که خورشید فروزانش طلوع خواهد کرد و عطر دل‌انگیز ظهورش، جهان را سرسبز و بهاری می‌کند.

۳-۲. نقش فرزندان در تحقق جامعه مهدوی

قیام جهانی حضرت مهدی علیه السلام نیازمند شرایط و بسترهای مناسبی است که به تحقق آن کمک می‌کند و در صورت عدم تحقق شرایط، مسئله ظهور به تأخیر خواهد افتاد. یکی از این شرایط، وجود فرزندان شیعی و ولایی است که بتوانند در دوره حکومت حضرت، مسئولیت‌ها را به شکل شایسته‌ای انجام دهند. با توجه به اهمیت مسئله، روایاتی داریم که محدوده سنی یاران حضرت را بیان می‌کند. در این احادیث بیشتر آنان را جوان معرفی می‌کنند. به‌عنوان نمونه، امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «یاران قائم همه جوان‌اند و پیرمرد در میان آنان نیست، مگر مانند سرمه در چشم و نمک در غذا، و کم‌ترین چیز در غذا نمک است» (طوسی، ۱۴۱۱ق، ص ۴۷۶، ح ۵۰۱).

«بایستی صحنه‌ها و جلوه‌هایی از جامعه مهدوی را خودمان به وجود بیاوریم، جامعه مهدوی، جامعه قسط و عدل است و جامعه عزت است، جامعه علم است، جامعه مواسات و برادری است؛ اینها را بایستی ما در زندگی خودمان تحقق ببخشیم» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۹۹/۱/۲۱).

چنانچه، اگر در صدر اسلام مواسات رخ نمی‌داد، اسلام بنا نمی‌شد. پیامبر اکرم ﷺ دین اسلام را با مواسات آغاز کردند، به‌گونه‌ای که قرآن کریم مؤمنان حقیقی را اهل ایمان، جهاد، هجرت و اهل مواسات می‌داند: «آنها که ایمان آوردند و هجرت کردند و در راه خدا جهاد نمودند و آنها که پناه دادند و یاری کردند، مؤمنان حقیقی و راستین هستند: «وَالَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الَّذِينَ آوَوْا وَ نَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا» (انفال: ۷۴).

و «آنها به خاطر این فداکاری‌های بزرگ آموزش و روزی شایسته‌ای خواهند داشت»: «لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَ رِزْقٌ كَرِيمٌ»، «هم در پیشگاه خدا و جهان دیگر از مواهب بزرگی برخوردارند و هم بهره‌ای شایسته از عظمت و سربلندی و پیروزی و امنیت و آرامش در این جهان خواهند داشت» (مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۷۱، ج ۷، ص ۲۵۸).

این عظمت، امنیت و آرامش در دنیا، که وعده الهی به متقین است (قصص: ۵). در مدینه فاضله و شهر خورشیدی مهدوی، محقق می‌شود، بهشتی که حاکمان آن، عقلای عالم بوده، قوانین آن، عدالت، آزادی، امنیت اجتماعی و مواسات را به ارمغان می‌آورند.

این مواسات باید تدریجاً به فرهنگ و سبک زندگی، بدون بحران تبدیل شود. مواساتی که منجر به کار و تولید شود، همان‌گونه که در سیره اهل بیت ﷺ مشاهده شده، به‌گونه‌ای اتفاق می‌کردند که شخص بتواند کاری انجام دهد و فقط برطرف کردن نیاز لحظه‌ای نبوده است. آنگاه ثروت هم به‌دنبال آن ایجاد می‌شود. باید این فرهنگ سبک زندگی شود.

۳-۴. نقش ساده‌زیستی در تحقق جامعه مهدوی

طبق روایات، مهم‌ترین بعد انقلاب جهانی حضرت مهدی ﷺ، تحولات فرهنگی است که در درون افراد و جامعه رخ خواهد داد. به‌گونه‌ای که در اثر انقلاب درونی انسان‌ها و اصلاحات واقعی، مدینه فاضله‌ای که تمام انبیا، اولیا و صلحا برای تحقق آن تلاش کرده‌اند محقق خواهد شد. برای رسیدن به چنین عصر دل‌انگیزی، شرایطی لازم است

در مقدمات فرج هم ذکر شده که حضرت با چه کسانی قیام می‌کنند، یاران خاص حضرت برگزیدگانی‌اند که خداوند قلوب آنها را به یکدیگر گره زده است: «يُؤَلِّفُ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ». روح حاکم بر آنان، بر مبنای برادری، اعتماد، همدلی است. دارای اندیشه و دیدگاه واحدند، به یکدیگر عشق می‌ورزند، رابطه دوستی آنها چنان مستحکم است که گویی برادران تنی و از یک پدر و مادراند: «كَأَنَّمَا رَبَّاهُمْ أَبٌ وَاحِدٌ وَ أُمٌّ وَاحِدَةٌ قُلُوبُهُمْ مُجْتَمِعَةٌ بِالْمَحَبَّةِ وَ النَّصِيحَةِ» (یزدی حائری، ۱۳۹۷، ج ۲، ص ۱۶۸).

از این رو در جامعه مهدوی، نه تنها اصل مواسات خیلی اهمیت دارد، بلکه در مقدمه‌سازی ظهور و زمینه‌سازی برای فرج، اصل زیربنایی محسوب می‌شود. همان‌گونه که امام باقر ﷺ یکی از مصادیق عمل صالح در عصر غیبت را مواسات معرفی می‌فرمایند. امام ﷺ ذیل آیات سوره «العصر»، عصر را به‌معنای خروج قائم معرفی نمودند، به‌گونه‌ای که دشمنان اهل بیت ﷺ دچار خسران هستند و عمل صالح را به‌معنای مواسات و یاری‌رسانی به برادران مؤمن دانستند: «الْعَصْرُ»، عصر خروج القائم. إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ، أَى: أعداءنا. إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا» یعنی: بآیاتنا. وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ: بمواساة الإخوان...» (صدوق، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۶۵۶).

رسماً امام باقر ﷺ مواسات را عامل قیام علیه ظالمان و برپایی حکومت عدالت علوی می‌دانستند. بدین جهت در پاسخ کسانی که برای قیام نزد حضرت می‌آمدند، صریحاً از مواسات بپوشش سؤال می‌کردند که به راحتی می‌توانند از اموال همدیگر بردارند؟ آنها می‌گفتند خیر، حضرت هم می‌فرمودند: پس هنوز زمان فرج نشده است. امام باقر ﷺ صمیمیت و اعتماد عمومی را در زمان ظهور این چنین به تصویر می‌کشیدند: در آن دوران هر نیازمندی از جیب برادرش به مقدار نیاز برمی‌دارد و برادرش نیز جلوگیری نمی‌کند: «أَتَى الرَّجُلُ إِلَى كَيْسِ أَخِيهِ فَيَأْخُذُ حَاجَتَهُ فَلَا يَمْنَعُهُ» (حر عاملی، ۱۴۱۶ق، ج ۵، ص ۱۲۱).

بنابراین یکی از شرایط ظهور این است که مؤمنان بتوانند بین هم مواسات برقرار کنند و ایثارگری عملاً در زندگی جاری بشود. این اصل نه تنها یکی از ویژگی‌های جامعه مهدوی است، بلکه یکی از موانع تحقق ظهور، نبودن اصل مواسات بین مؤمنان است؛ زیرا انتظار و اشتیاق ظهور تنها برای رفع ظلم نیست، بلکه برای زندگی کردن در جامعه مهدوی است، آن هم بدون اصل مهم مواسات امکان‌پذیر نخواهد بود. رهبر معظم انقلاب در این زمینه فرمودند:

همین امر علت تنها ماندن ائمه در طول تاریخ بوده که موجب به شهادت رسیدن ذوات مقدسه گردیده است. با توجه به اینکه حکومت ولی عصر^ع جهانی است و به‌عنوان سنت الهی باید محقق شود، از این‌رو به یارانی زاهد و ساده‌زیست نیاز دارد که حب دنیا موجب سستی آنان در عمل نشود؛ زیرا آنان در پی عزت اسلام و مسلمانان و خواری نفاق‌اند (قمی، ۱۳۹۳، دعای افتتاح). منتظران ظهور و داعیه‌داران حکومت جهانی حضرت مهدی باید خود را برای تشکیل چنین حکومتی آماده کنند.

هرچه شاخصه ساده‌زیستی خانواده فاطمی در افراد اجتماع بیشتر شکل بگیرد، تحقق جامعه مهدوی نیز سریع‌تر خواهد بود.

نتیجه‌گیری

تحقق جامعه متمدن مهدوی، وعده تخلف‌ناپذیر الهی است. خانواده به‌عنوان نقطه آغازین حرکت جامعه به سوی آرمان‌شهر توحیدی، نیازمند یک الگوی تمام‌عیار و متکامل است تا جریان حرکت جوامع بشری را از انحطاط و تیرگی به سوی نور و رستگاری معطوف نماید. در این نوشتار چهار ویژگی مهم برای خانواده فاطمی مطرح شد که عبارتند از: ایمان، تعدد فرزندان، مواسات و ساده‌زیستی. با بررسی آیات و روایات مربوط، مشخص شد اگر شاخصه‌های مذکور در افراد خانواده نهادینه شود، بسیاری از معضلات و مشکلات فردی و اجتماعی مرتفع گردیده و حرکت تاریخ به‌سمت جامعه مهدوی تسریع خواهد شد. با شاخصه ایمان که در خانواده فاطمی تجلی کرده، می‌توان از گردنه‌های مهلک شرک، شک و تردید، عبور کرده، طومار شرک را برچید و فاتح قله توحید شد، تعدد فرزندان، مواسات، ساده‌زیستی، هرکدام شاخصه‌ای از این نهاد قرآنی هستند که جهان را از ظلمت تنهایی، نفسانیت، خودخواهی، خودمحوری، تجمل‌گرایی و... خارج و در وادی نور وارد می‌کند، کثرت، اتحاد و همدلی آنان صدی در برابر ظلم، جهل و بی‌عدالتی گشته، و وعده قطعی الهی تحقق می‌یابد.

در این بین، کسانی که طالب حکومت عدل و داد نیستند سعی دارند با فاسد کردن مهره‌های اجتماع، مانع تحقق جامعه مهدوی شوند، ایجاد شک و تردید، کم شدن نسل شیعه، خودمحوری و تغییر سبک زندگی به‌سمت تجمل‌گرایی، هر کدام مانعی برای حرکت جامعه بشری به‌سمت جامعه مهدوی است. برای تسریع در امر ظهور باید این موانع به دست مردم و دولت برطرف شود.

از جمله زهد و ساده‌زیستی. امام صادق^ع درباره ساده‌زیستی حضرت مهدی^ع می‌فرماید: «به خدا سوگند! او جامه درشت می‌پوشد و خوراک خشک و ناگوار می‌خورد: «فَوَاللَّهِ مَا لِيَاْسُهُ إِلَّا الْغُلِيْظُ، وَ لَا طَعَامَهُ إِلَّا الْجَشَبُ» (نعمانی، ۱۳۹۷، ق، ص ۲۳۳).

امام زمان^ع از یاران خود تعهد می‌گیرد که همین سیره را عملی کنند و آنها نیز مطیع محض حضرت هستند. از این‌رو یکی از خصوصیات عملی و رفتاری یاران خاص حضرت، سادگی و بی‌پیرایگی است، یاران حضرت قائم حشمت ظاهری ندارند. از تشریفات ظاهری پیراسته‌اند. از این‌رو در میان زمینیان ناشناخته‌اند. امیرالمؤمنین^ع در وصف آنها می‌فرماید: «گروهی با کافران به نبرد می‌پردازند که در نظر مستکبران خوار و زبون هستند، در آسمان معروف و در زمین ناشناخته‌اند: «يُجَاهِدُهُمْ فِي اللَّهِ قَوْمٌ أَدْلَةٌ عِنْدَ الْمُتَكَبِّرِينَ، فِي الْأَرْضِ مَجْهُوْلُونَ، وَ فِي السَّمَاءِ مَعْرُوفُونَ» (نهج البلاغه، ۱۳۹۲، خطبه ۱۰۲).

یاران واقعی حضرت حجت^ع چون ساده و بی‌پیرایه‌اند، به چشم نمی‌آیند، ولی آنان در جمع ملکوتیان معروفند: «فِي السَّمَاءِ مَعْرُوفُونَ». اگرچه مطابق روایات عدیده، در زمان ظهور، امت از چنان رفاهی برخوردار شده و غرق نعمت می‌شوند (ابن‌طاووس، بی‌تا، ص ۱۴۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲۶، ص ۳۱۲؛ ج ۵۲، ص ۳۶۷) که دوران ظهور را می‌توان زیباترین فصل تاریخ زندگی بشر نامید، اما تا زمانی که فرهنگ ساده‌زیستی در بین مردم نهادینه نشود، چنین جامعه آرمانی به وقوع نخواهد پیوست؛ زیرا اشرافی‌گری به تعبیر رهبر معظم انقلاب برای یک کشور آفت است، ولی اشرافی‌گری مسئولان، آفت مضاعف است (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۳۹۸/۲/۲۴).

در دنیای امروز تجمل‌گرایی و مدپرستی، خانواده‌ها را به کام خود فرو برده است و مانع رسیدن به مدینه فاضله مهدوی می‌شود. چنانچه امام صادق^ع در پاسخ ابوبصیر که سؤال کرد، این امر کی محقق می‌شود؟ فرمود: «ای ابابصیر، تو هم از جمله دنیاخواهان و در زمره دنیاطلبان هستی؟ گویا حضرت صادق^ع می‌دانسته که انتظار ابابصیر برای رسیدن به منافع مادی و امور دنیوی است؛ این‌گونه پاسخ داده است. حقیقتاً یاران و منتظران واقعی، جز به او نمی‌اندیشند، اما یاران ظاهری که همه‌چیز و همه‌کس را برای خود می‌خواهند، دنبال منافع خودشان‌اند. از این‌رو به‌مجرد احساس خطر، روی برمی‌تابند (مجلسی، ۱۳۶۳، ج ۴، ص ۱۸۸).

عمادزاده، حسین (۱۳۹۳). چهارده معصوم، چ بیست و هشتم، بی‌جا: طلوع کتاب شب.

عمید، حسن (۱۳۶۳). فرهنگ عمید. تهران: سخن.
فیض کاشانی، محمدمحسن (۱۴۰۶ق). الوافی. اصفهان: کتابخانه امام امیرالمؤمنین.

قمی، عباس (۱۳۹۳). مفاتیح الجنان. تهران: مرکز طبع و نشر قرآن کریم.

قندوزی، سلیمان (۱۴۲۲ق). ینابیع الموده. چ دوم. قم: بی‌نا.

کریمی جهرمی، علی (۱۳۸۰). سیره و سخن فاطمه. قم: راسخون.

کریمی‌نیا، محمدمهدی و دیگران (۱۴۰۰). نگاهی به ویژگی‌های خانواده فاطمی در سوره انسان با رویکرد تربیتی. دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، ۴۳ (۴)، ۱۷-۹.

کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۱ق). اصول کافی. تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.

کوفی، فرات (۱۴۱۰ق). تفسیر فرات کوفی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

کوئن، بروس (۱۳۸۱). مبانی جامعه‌شناسی. ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل. چ سوم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

لیثی واسطی، علی بن محمد (۱۳۷۶ق). عیون الحکم و المواعظ. قم: دار الحدیث.

مجلسی، محمدباقر (۱۳۶۳). مرآة العقول. چ دوم. تهران: دار الکتب الاسلامیه.

_____ (۱۴۰۳ق). بحار الانوار. چ دوم. بیروت: دار الوفاء.

محمدی اشتهاردی، محمد (۱۳۸۹). نگاهی بر زندگی حضرت فاطمه. قم: مطهر.

محمدی ری‌شهری، محمد (بی‌نا). دانشنامه امام حسین. قم: دار الحدیث.

مسعودی، علی بن حسین (۱۳۷۴). مروج الذهب. ترجمه ابوالقاسم پاینده. چ پنجم. تهران: علمی و فرهنگی.

مفید، محمد بن محمد بن نعمان (۱۴۱۳ق). الارشاد. قم: کنگره شیخ مفید.

مکارم شیرازی، ناصر و دیگران (۱۳۷۱). تفسیر نمونه. چ دهم. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
ملکی‌راد، محمود (۱۳۹۵). خانواده و زمینه‌سازی ظهور. تهران: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

منتجب‌الدین رازی، علی (۱۴۰۸ق). الاربعون حدیث. قم: مدرسه الامام المهدی.

موسوی، سیدمجتبی و یوسفی، شکیلا (۱۳۹۸). سیره فاطمی در تربیت فرزندان. صراط، ۱۹ (۹)، ۱۱۹-۱۴۲.

نعمانی، محمد (۱۳۹۷ق). غیبت نعمانی. تهران: صدوق.

یزدی حائری، علی (۱۳۹۷). الزام الناصب فی اثبات الحجته. چ سوم. قم: انوارالهدی..

منابع.....

نهج البلاغه (۱۳۹۲). ترجمه محمد دشتی. چ دوم. تهران: پیام عدالت.

ابن‌اثیر، مبارک بن محمد (۱۳۶۷ق). النهایه. چ دوم. قم: اسماعیلیان.

ابن‌جمهور، محمد بن علی (۱۴۰۳ق). عوالی اللئالی. بی‌جا: بی‌نا.

ابن‌جوی، یوسف (۱۴۱۸ق). تذکره الخواص. قم: شریف الرضی.

ابن‌حزم اندلسی، علی بن احمد (۱۹۸۳م). جمهرة انساب العرب. بیروت: دار الکتب العلمیه.

ابن‌سعد، محمد (۱۴۱۰ق). طبقات الکبری. بیروت: دار التب العلمیه.

ابن‌طاووس، علی (۱۴۱۵ق). الدرر العقیبه. بیروت: مؤسسه آل‌البتیت. لاجیه التراث. _____ (بی‌نا). الملاحم و الفتن. ترجمه محدوجواد نجفی. تهران: کتابفروشی اسلامی.

ابن‌فارس، ابوالحسن (۱۴۰۴ق). مقاییس اللغة. بیروت: دار الفکر.

اربلی، علی بن عیسی (۱۳۸۱ق). کشف الغمه. تبریز: بنی‌هاشمی.

آشتیانی، محمدحسین (بی‌نا). مناقب آل‌ابی‌طالب. قم: علامه.

بالذری، احمد بن یحیی (۱۳۹۷ق). انساب الاشراف. بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.

بیضاوی، عبدالله (۱۴۱۸ق). انوار التنزیل و اسرار التأویل. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی، در: khamenei.ir.

پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲). نهج الفصاحه. چ چهارم. تهران: دنیای دانش.

تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۴۱۰ق). غرر الحکم. چ دوم. قم: دار الکتب الاسلامیه.

جان‌احمدی، فاطمه (۱۳۸۸). تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی. قم: معارف.

حر عاملی، محمد بن حسن (۱۳۸۵ق). اثبات الهدی. چ چهارم. تهران: دار الکتب الاسلامیه.

_____ (۱۴۱۶ق). وسایل الشیعه. چ سوم. قم: آل‌البتیت.

دشتی، محمد (۱۳۷۲). نهج الحیاه: فرهنگ سخنان فاطمه. بی‌جا: نشتا.

راوندی، قطب‌الدین (۱۴۰۹ق). الخراج و الجراح. بی‌جا: بی‌نا.

زمخشری، محمود بن عمر (۱۴۱۵ق). الکشاف. چ سوم. بیروت: دار الکتب العربی.
ساروخانی، باقر (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده. تهران: صدا و سیما.

سیوطی، عبدالرحمن (۱۴۱۷ق). تاریخ خلفا. بیروت: دار صادر.

شهرستانی، محمد (۱۴۱۵ق). الملل و النحل. چ چهارم. بیروت: دارالمعرفه.

صدوق، محمد بن علی (۱۳۷۷). الخصال. چ هشتم. تهران: کتابچی.

_____ (۱۳۸۵ق). علل الشرایع. قم: مکتبه الداوری.

_____ (۱۳۹۰). کمال‌الدین و انعام‌النعمة. چ هفتم. قم: مسجد مقدس جمکران.

_____ (۱۴۱۳ق). من لا یحضره الفقیه. چ دوم. قم: جامعه مدرسین.

طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲). مجمع البیان. چ سوم. تهران: ناصر خسرو.

طوسی، محمد بن حسن (۱۴۱۱ق). الغیبه. قم: دار المعارف الاسلامیه.

_____ (۱۴۱۴ق). الامالی. قم: دار الثقافة.

عالی، مسعود (۱۳۹۹). دوران حیرت. قم: زلال کوثر.

عباسی، زهرا (۱۴۰۱). سیره فاطمی با محوریت معاصر سازی در ابعاد خانواده.

نهمین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، اجتماعی و سبک زندگی. بوداست: مجارستان.